

Yenilikçilik ve Yaratıcılık

Ulusal politika olması şart (*)

Söyleşi

Özlem Yüzak / Aykut Göker

Ö. Yüzak - Yenilikçilik ve yaratıcılık günümüzün küresel rekabet ortamında varolabilmenin neredeyse olmazsa olmaz koşulu. Türkiye ise, bu konuda yeterli adımları atabilmiş değil. Neden?

A. Göker - Türkiye Cumhuriyeti Sanayi Devrimi'ni kaçırmış olan bir imparatorluğun mirasçısı. Genç Cumhuriyet devr aldığı bu toplumsal açığı kapatmak için kararlı adımlar attı; ama, bu adımlar, sonraki dönemlerde sürdürülemedi. Sanayileşmeye sonradan başlayan tek ülke Türkiye değil. Aslında, modern sanayi kapitalizminin tarihini, sonradan sanayileşmeye başlayan ulusların önde koşanları yakalayabilme yarışı olarak okumak da mümkün. Bu uluslararası yarışın öne çıkan özelliği, “**serbest ticaretin / serbest rekabetin**” tek norm olarak egemen kılınmak istendiği bir dünya sisteminde yer almasıdır. Ama, yarışa sonradan katılan, ulusal çıkarlarını öne alarak, her fırsatta bu **normun dışına** çıktıkları; sanayileşmek için, devletin ekonomiye müdahalesini etkin bir araç olarak kullanageldikleri de bir gerçek. Buna karşılık, önde koşanların da, yerlerini kaybetmemek için, arkadan gelenlere, norm içinde kalınması ve özellikle devletin ekonomiye müdahale etmemesi yönünde muazzam bir ideolojik baskı uyguladıkları; bu sonuç vermezse, ellerinden gelen her türlü engeli çıkardıkları da bir başka gerçek.

Bir ülke öndekilere yetişmeyi başarır, bu kez o da, önde koşanlar korosuna katılıp, kendisinden sonra gelenlerden ‘serbest rekabet’ kurallarına uymalarını isteyebilmekte. Bu ikili tutum, kapitalizmin dünya sistemine bağlı ülkelerin sanayileşme süreçlerinin ya da kendi aralarındaki yarışın resmî ideoloji söyleminde hiç seslendirilmeyen; ama, değişmez bir kuralı gibidir.

Söz konusu yarış, aslında, bilim, teknoloji ve inovasyon alanında yapılan bir **yetkinleşme yarışı**dır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, bu alanlarda yetkinleşmek, önceki dönemlere göre çok daha fazla önem kazanmış ve yarışta belirleyici hâle gelmiştir.

Cumhuriyet'in ilk dönemleri hariç, Türkiye, **çoğu zaman**, bu yarışın hangi alanda olduğu ve nasıl yarışıldığıının pek fazla farkında olmayan bir ülke gibi davranmıştır. Siyasî iktidar sahipleri, sanayileşebilmek için bilim, teknoloji ve inovasyonda yetkinleşmek gerektiğinin ve bunun için de devletin belli rolleri üstlenmek zorunda olduğunun farkında olan kadroların öne sürdükleri politika önerilerine fazla itibar etmemişlerdir. Bu genel gözlem, siyasî iktidar sahipleri, “sanayileşme” kavramından ne anlıyorlarsa o yönde, hiçbir zaman çaba göstermemişlerdir anlamına gelmemektedir. Ama, bu yönde çaba gösteren siyasîler de, ya gelişmiş kapitalist ülkelerden gelen ideolojik telkin ve baskıların etkisi altında kalarak ya da bu baskılara karşı, temsil ettikleri toplumsal katmanların, hâttâ sanayicilerin desteğini arkalarına alamadıkları için, yeterince kararlı davranmamışlar ve devletin, sanayileşme sürecinin gerekleri doğrultusunda etkin bir araç olarak

(*) KalDer'in **Önce Kalite** dergisinin Nisan 2006 tarihli sayısında yayımlandı (Yıl: 14; Sayı 98).

kullanılmasını sağlayamamışlardır. Kanımca, Türkiye'nin yeterli adımları atamamasının ana nedenleri bunlar.

Ö. Yüzak - Dünyada inovasyonu temel alarak kısa sürede gelişmişlik grubunda sınıf atlayan ülke örnekleri var: Güney Kore, İrlanda, İsrail bunlardan bazıları. Bu ülkeler nasıl başarıyor?

A. Göker - Güney Kore, İrlanda, İsrail **sonradan** sanayileşen ülkelerin günümüze yakın olan örnekleri. Modern sanayi kapitalizminin bugün önde koşan ülkeleri de, tarihin aynı zaman kesitinde sanayileşmiş değiller. ABD ve Almanya İngiltere'den sonra sanayileştiler. Küçüklü büyüklü pek çok Avrupa ülkesi onlardan da sonra sanayileşti. Güney Kore'den önceki parlak örnek, II. Dünya Savaşı sonrasında sanayileşen Japonya'dır. Sanayileşmelerini farklı zamanlarda başarmış olmalarına rağmen, bunların hepsinin ortak paydası, sanayileşmeyi sadece bir üretim ya da imalât yeteneği kazanma meselesi olarak görmemeleri ve her şeyden önce bilim ve teknolojiye egemen olmak gerektiğinin farkına varmış olmalarıdır. Farkına vardıkları, en az bunun kadar önemli bir diğer nokta, toplumsal refâhın, bilim ve teknolojiyi ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürme yetkinliğine de bağlı olduğunu kavramalarıdır.

Bilim ve teknolojiyi ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürebilmek, bilimsel ve teknolojik bilgiyi, ekonomik ve toplumsal getirisi olacak, yeni ya da daha gelişkin ürünlere, hizmetlere, üretim ve dağıtım yöntemlerine dönüştürebilmek demek. İşte bu yeteneğe **inovasyon**, ya da sizin kullandığınız terimle söylersek, **yenilikçilik yeteneği** deniyor.

Kısacası, sanayileşen her ülke, sanayileşmeyi, aynı zamanda bir **bilim, teknoloji ve inovasyonda yetkinleşme** meselesi olarak görmüştür.

Söz konusu ülkelerin de, sanayileşmeyi, bu çerçevede **bilim, teknoloji ve inovasyon politikalarından araştırma-eğitim-öğretim politikalarına, para ve vergi politikalarından yatırım, yabancı sermaye ve dış ticaret politikalarına kadar**, birbirini destekleyecek politikalar ve uygulamalar bütünü olarak ele almış olmaları, kazandıkları başarıda belirleyici olmuştur.

Başarılarının bir başka nedeni bilim, teknoloji ve inovasyonda yetkinleşmenin çok aktörlü bir oyun olduğunu görmeleri ve eşgüdümü sağlamak; bu aktörlerden herhangi birinin eksik kaldığı noktada o rolü üstlenmek görevini, tereddütsüz, devlete vermeleridir.

Bilim, teknoloji ve inovasyonda yetkinleşmek, her şeyden önce, inovasyonun kaynağı olan bilim ve teknolojiyi ilerletebilmek; bunun için de, yeteri kadar araştırma ve geliştirme (ARGE) yapabilmek demektir. Oysa, serbest pazar güçlerinin bilim ve teknolojiyi ilerletecek ölçüde ARGE yatırımı yapamadığı; bu noktada pazarın tökezlediği görülmüştür. Örneğin bu açığı kapatmayı devlet üstlenmektedir. Güney Kore, İrlanda, İsrail, kendilerinden öncekiler gibi, devlete bu misyonu yüklemeyi başarmış ülkelerdir.

Bu söylediklerimi tersinden okursanız, Türkiye'de 1950'ler ve sonrasında, "sanayileşme" niyetinin öne çıktığı dönemlerde bile, belli eşiklerin aşılmasının nedenleri daha iyi anlaşılır.

Ö. Yüzak - Peki ama, sizin de daha önce sık sık dile getirdiğiniz gibi, Türkiye'de, pek çok da kalkınma programı, bilim, teknoloji ve yenilikçilik politikası ortaya

kondu; ancak, çoğu hiç dokunulmadan rafa kaldırıldı. Söyledikleriniz, plânlama ile uygulama arasındaki bu çok ciddi uçurumu bütünüyle açıklamaya yetiyor mu?

A. Göker - Açık kâplilikle şunu ortaya koyalım: Söz konusu bilim, teknoloji ve inovasyon politikaları ile ilgili tasarımlar bürokrasi ve hükûmet kesimlerinde zaman zaman ortaya çıkan sınırlı kadro hareketlerinin ürünüdür. Bu kadrolar toplumsal sorumluluk bilinciyle ve kendiliklerinden ya da içindeki siyasî konjonktürün de buna uygun olduğunu düşünerek ya da dünyadaki belli gelişmelerden de etkilenerek, böylesi politika tasarımları ortaya koymuşlardır. Bu tasarımlar, bundan en çok yararı sağlayacak sanayicilerin hükûmet ya da bürokrasi üzerindeki baskılarının sonucu olarak ortaya çıkmamıştır. Elbette, sanayi kesiminden, bu yönde gayret gösteren bazı kişi ve kuruluşlar olmuştur; ama, hiçbir zaman bu, sanayinin çoğunluğunu ardına alan güçlü bir talebe dönüşmemiştir.

Hükûmet değişiklikleri sonucu, o sınırlı kadrolar da, inisiyatif kullanabilme noktasından uzaklaşınca önerdikleri politikanın takipçisi olacak hiçbir yetkili kişi ve kurum ortada kalmamıştır. Bu tespitin, özellikle, 1960'lar ya da 1983'teki bilim ve teknoloji politikası tasarımları için büyük ölçüde doğru olduğu söylenebilir. Örneğin, 1983 politika tasarımı hazırlanırken tasarım sürecinde kurum olarak yer alan DPT'nin, daha sonra, peş peşe gelen iki Plân döneminde, bu politika tasarımını yok sayması başka türlü açıklanamaz.

1990'larda da, durum hemen hemen aynıdır. Yine sınırlı bir kadro hareketinin ürünü olarak, 1993'te resmî kabûl de gören bir bilim ve teknoloji politikası ortaya konmuş; 1995 ve 1997'de daha da geliştirilen bu politikanın uygulanması için, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK) çeşitli kararlar da almıştır. Ama, Başbakanın başkanlığında, ilgili bütün bakanların ve bürokrasinin üst düzeydeki temsilcilerinin katılımıyla toplanan BTYK'nın bu kararlarından çoğu, siyasî irade noksanlığı ve kadrolardaki süresizlik nedeniyle hayata geçirilememiştir. Hayata geçmeyen kararları, toplum katında sahiplenilen de çıkmamıştır.

Biliyorsunuz, bilim, teknoloji ve inovasyon politikaları uzun vâdeli politikalardır. Uygulamada uzun soluklu olmayı, kararlılığı, sürekliliği gerektirir. Bizim kuşaklarımızın da tanık olduğu bütün sanayileşme örneklerinde, ülkelerin onlarca yıl, hiç şaşmadan, temel hedefi gözetken aynı kararlı politikayı sürdürdüklerini gördük; hâlâ da görüyoruz.

Ö. Yüzak - **Sizce yenilikçilik konusunda özel sektöre düşen rol ne?**

A. Göker- Yenilikçiliğin dünya pazarlarında rekabet üstünlüğü kazanabilmenin olmazsa olmaz koşulu olduğunu; yenilikçi olabilmenin de, ancak, **bilim ve teknolojiye yetkinleşmekle** mümkün olacağını iyi kavramak gerek. Bilim ve teknolojiye yetkinleşmenin ise, sadece, ülke dışından teknoloji transfer ederek ya da teknolojiye egemen yabancı firmalarla ortaklığa giderek çözülebilecek bir mesele olmadığı ve taşıma suyla değirmen döndürülemeyeceği de, artık çok iyi anlaşılması gereken bir nokta. **Sağlam bir bilim ve teknoloji temelimiz olmadan, ithâl teknoloji ile inovasyonda yetkinleşmemiz ve dünya pazarlarında dışı dokunur bir yer edinmemiz mümkün değil; edinsek bile bunun geçici olduğunu gördük. Bilim ve teknolojiye egemen olabilmenin tek yolu da yaparak öğrenme ve araştırarak öğrenmedir. Onun için, özel sektörümüz hem inovasyon yeteneğini geliştirmek hem de bu yeteneği kendi araştırma yeteneğine dayandırmak; kendi araştırmacılarına - kendi beyin gücüne dayanmak zorundadır.**

Görebildiğim kadarıyla, sanayimizin belli kesimleri, düne nazaran, bu durumun daha çok farkında; ARGE'ye ve inovasyon yatırımlarına yönelme konusunda daha gayretli; içlerinde ciddî adımlar atanlar var. Bilim, teknoloji ve inovasyon konusunda hükümetlerin uzun soluklu ve kararlı bir politika izlemesi gerektiğini dile getirenler de var. Ama, ne yazık ki, sanayimize, ARGE ve inovasyon faaliyetleri açısından bir bütün olarak bakıldığında, çok iyimser olmak mümkün değil.

Ö. Yüzak - Avrupa Yenilikçilik Endeksi'nde Türkiye en son sırada yer aldı. Evet AB içinde sonuncuyuz ama Avrupa da dünya ölçeğinde inovasyon konusunda ciddi bir sıkıntı yaşıyor....Bu konudaki düşünceleriniz neler?

A. Göker - AB kendisini ABD ve Japonya ile karşılaştırıyor; bugünkü rakipleri onlar. AB ülkelerinin çoğunluğu bu iki ülkenin gerisinde kalmış durumda. Açığı kapatmak için önlerine bazı hedefler koydular; ama, beş yıllık bir uygulamadan sonra görülen o ki, bu hedeflerin de gerisinde kaldılar. Bununla birlikte, bu hedefleri yakalama konusunda yeni politikalar üretiyorlar; çaba da gösteriyorlar. Başarımları, uygulamadaki kararlılıklarına, kendi aralarındaki iç tutarlılığa ve gerçekten **Birlik** olabilmelerine bağlı. Kendi içlerinde, bilim, teknoloji ve inovasyonda yetkinlik açısından çok öne çıkmış ülkeler var. Bu yetkinliği bütün Avrupa'ya taşıyabilecekler mi? Avrupa Araştırma Alanı'nı yaratalım derken bunu amaçladılar. Ama, içlerindeki yetkinler, bu yetkinliklerini diğer AB üyeleriyle ne ölçüde paylaşacaklar? Evet, önemli sıkıntıları var; ama, yine de unutmayalım, hepsi de bizim önümüzde koşuyorlar ve bizden daha iyi koşuyorlar.

Ö. Yüzak - İnovasyon geliştirmekte olan ülkeler açısından önemli bir fırsat; ancak, olaya ters taraftan baktığımızda gelişmiş ülke ekonomileri açısından da bir tehdit... Bugün bir çok firma ARGE ve tasarım merkezlerini Asya, Doğu Avrupa, hatta Latin Amerika ülkelerine kaydırıyor... Türkiye nasıl bir yol haritası izlemeli sizce?

A. Göker - Üretim sürecinde net katma değer, esas itibarıyla, “**araştırma, teknoloji geliştirme, kavram ve tasarım geliştirme, tasarım doğrulama, üretim, üretim sonrası teknik hizmetler**” kompartımanlarında yaratıldığını; ve bu değer yaratılmasında ağırlığın, giderek, üretim halkasının öncesine ve sonrasına kaydığını hepimiz biliyoruz. Sanayimize bir bütün olarak bakıldığında, özellikle üretim öncesi kompartımanlarda zayıf olduğumuz için, çok iyimser olmanın mümkün olmadığını söyledim. Tabii bu, bütünüyle umutsuz olduğum anlamına gelmiyor. Şu nedenle: Türkiye her şeye rağmen, nasıl üretilebileceğini öğrenmiş olan; hiç olmazsa üretim kompartımanında var olan bir sanayie sahip. Üretim ekonomisini değil rant ekonomisini pompalayan ekonomi politikalarına rağmen belli alanlarda üretim merkezi olmayı başarmış sanayi dallarımız var. Bütün mesele, hiç olmazsa o merkezlerde tasarım geliştirme ve doğrulama yeteneğini kazanarak üretimin-imâlâtın ötesine geçebilmekte. Bunu başaramazsak, üretim merkezi olabildiğimiz noktalarda da, bu konumumuzu kaybedeceğiz. Nedeni açık; saydığımız ülkeler üretmeyi bizden çok daha ucuz yapıyorlar. Kaldı ki, ucuz işçilikten kaynaklanan üretim üstünlüklerini ilelebet koruyamayacaklarının farkında oldukları için, başta Çin, büyük bir hızla, bilim ve teknolojide yetkinleşmeye doğru çok başarılı atılımları gerçekleştiriyorlar.

Ayrıntılarına girmeyeceğim. Türkiye'de, sanayi üretiminin ve bunun için de sanayi yatırımlarının artmasını sağlayacak; aynı zamanda araştırma ve inovasyon faaliyetlerini özendirerek uygun bir iklimin yaratılması görevi kamuya/devlete ait. Bunun için,

hükûmetlerin yukarıda işaret ettiğim sistemik bütünlüğe sahip, uzun vâdeli bir bilim, teknoloji ve inovasyon politikasını kesintisiz olarak ve kararlı bir biçimde hayata geçirmeleri şart. İzlenecek yol haritası, elbette özel sektör ve kamunun işbirliğiyle belirlenmeli. İlk adımı atmak için, elde ortak hazırlanmış bir yol haritası var. Adı **Vizyon 2023**. Raftan indirsinler; gözden geçirip gerekiyorsa geliştirsinler.